

Srdce šachovej dámy

Povedky pre deti
a nástročných

PERFEKT

Srdce šachovej dámy

Srdce šachovej dámy

Poviedky pre deti a nástročných

© Perfekt 2016

Illustrations / Ilustrácie © Collective of illustrators exhibiting in BIB and participated in BIB – WORKSHOP / Kolektív výtvarníkov, ktorí prihlásili svoje diela a vystavovali na BIB 2015

Cover / Obálka © Juraj Martiška

Texts/ Text: © **Gabriela Magalová**, Ivana Auxtová, Marianna Čaučíková, Vladimír Hanuliak, Marta Hlušíková, Marcela Jiríčková, Anna Jónasová, Slavomíra Kotradýová, Zuzana Kubašáková, Ivana Macková, Zuzana Martišková, Renáta Matúšková, Katarína Mikolášová, Maria Ngová, Vladimír Leksa-Pichanič, Vladislava Plančíková, Zuzana Púpalová, Maria Rowe, Alia S., Miroslav Saniga, Stanislava Štulajterová, Jana Šimulčíková, Marta Šurinová, Lucia Švecová, Mária Vrkoslavová-Ševčíková

Srdce šachovej dámy

12. ročník poviedok pre deti

Ilustrácie na obálke a pri názvoch poviedok: Juraj Martiška

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, 811 08 Bratislava
ako svoju 743. publikáciu
Prvé vydanie

Tento projekt finančne podporil

Editorka: Magdaléna Gocníková

Garant literárnej súťaže: Peter Karpinský

Redaktorka: Zuzana Katrušinová

Jazyková redaktorka: Daša Jajcayová, Mária Sabolová

Grafická úprava a zalomenie: Veronika Sabovčíková, DTP Perfekt

Tlač: POLYGRAFICKÉ CENTRUM, Bratislava

www.polygrafickecentrum.sk

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk, www.dibuk.sk, www.datart.sk a www.prestigio.sk.

ISBN: 978-80-8046-759-3

www.perfekt.sk

www.fifik.sk

Literatúra ako sonda do života

Nebudem klamať, ak prezradím, že každý rok sa teším na literárne práce zaslané do Literárnej súťaže o pôvodnú poviedku pre deti, ktorú už po dvanásty raz vyhlasuje vydavateľstvo Perfekt.

Nejde len o to, že sa mi do rúk dostane množstvo zaujímavých, kvalitných a nesporne aktuálnych textov, ale všetky súťažné práce pre mňa predstavujú aj istú sociologickú sondu do spoločnosti a do života.

Vďaka tomu, že sa už niekoľko rokov môžem na súťaži „zúčastňovať“ ako jej garant, je mi umožnené si prečítať všetky diela, nie len tie, ktoré sa dostanú do víťazného zborníka. Na základe tejto skúsenosti môžem vybadať isté tematické tendencie, ktoré sa za tie roky v poviedkach objavujú.

Ak by to nebolo nevhodné, tak by som povedal, že jeden rok je „v móde“ téma šikanovania, inokedy je to problém neúplných rodín, ďalší rok zas rasizmus a xenofóbia, či absencia komunikácie a priateľstva. Uvedomujem si však, že preferencia týchto páčivých tém nemá nič spoločné s módou alebo s autorskou manierou, ale je to, žiaľ, dôsledok toho, čo autorov i deti v danom čase najväčšmi trápi.

V dvanástom ročníku bola pre mňa osobne takouto nosnou či ústrednou témou problematika chudoby. Poviedky, v ktorých vystupovali deti žijúce na okraji spoločnosti, patrili medzi tie emocionálne najsilnejšie. Nešlo v nich len o to, že si niekto nemôže kúpiť najnovší typ mobilu alebo značkové oblečenie, autori tu sprostredkovali život

detí, ktoré nemajú kde bývať a často nemajú i čo jesť. Uznávam, že z literárnych a umeleckých dôvodov boli niektoré opisy hyperbolizované, no i tak sa tieto diela stali pomerne smutnou a asi aj pravdivou výpoveďou o súčasnosti.

Práve počas čítania takto zameraných textov mi napadlo, že ich prijímateľmi by nemali byť len deti, ktoré sa dostanú k zborníku Srdce šachovej dámy, ale aj ľudia, ktorí by boli schopní daný stav v spoločnosti zmeniť. Bojím sa však, že je to len moje želanie.

Okrem spomínanej témy chudoby sa aj v rámci aktuálneho ročníka objavili klasické motívy nezhôd v rodinách a v škole, slovné či fyzické ubližovanie si, prípadne (ne)fungujúce vzťahy dvoch odlišných etník (najčastejšie Rómov a nerómov).

Potešujúce bolo, že čoraz viac autorov vo svojich súťažných prácach vynecháva sentiment a pátos, ktoré sú pre literatúru veľmi škodlivé a chtiac-nechtiac posúvajú text smerom ku gýču. Mnohokrát bol v texte využitý vtip a humor ako osviežujúci prvok detskej literatúry.

Prekvapením bolo, že autori prestávajú podceňovať detského a mládežníckeho čitateľa a správajú sa k nemu ako k seberovnému partnerovi, čo sa prejavilo napríklad aj v tom, že v textoch využívali prvky magického realizmu alebo psychologizujúcej prózy.

Vo chvále autorov a ich diel by som mohol pokračovať ešte na niekoľkých stranách, ale škoda slov, presvedčte sa radšej sami o kvalite zborníka, ktorý vznikol ako výsledok Literárnej súťaže o pôvodnú poviedku pre deti 2016.

*Pekné čítanie vám želá
Peter Karpinský*

Gabriela Magalová

Srdce šachovej dámy

K babám sa niektoré veci jednoducho nehodia. Samopaly, skejt, hokej. A ani šach. Ja sám šach hrávam, viem, o čom hovorím. Sú to kombinácie, je to logika, tak trochu matematika, kombinatorika. Hýbe sa tu mozgom, viete? Čo tam má baba robiť? Náš šachový tréner má však iný názor:

- Dievčatá k šachu patria, aj naše šachové družstvo ich potrebuje.
- Keď sa hrá, tak má byť človek ticho. A baba? Vie byť baba vôbec ticho?

- No... s tým tichom opatrne, pozri sa tam na tých šachových veľmajstrov, – hovoril tréner a utekal za chalanmi, ktorí prevrátili šachový stôl, a napomínal ďalších, čo sa po každom ťahu radostne zauškujú.

- Myslíš, že by takéto čosi baby pri hre robili?

Nie som nijaký malý Pišta, viem, že baby potrebujeme, keď chceme ísť na šachové súťaže. Sú to jednoducho športové pravidlá. Štvorčlenné šachové družstvo musí mať aspoň jednu babu, inak nemôže súťažiť.

- Šachový šport v ženskej línii by inak úplne zanikol, – vysvetľoval tréner. Už sme niekoľko báb v našom klube mali, ale stále to bolo málo. A o pár mesiacov mali byť majstrovstvá.

Vtedy tréner po prvý raz priviedol tú malú. Ešte nemala sedem rokov a o šachu vedela prd, naozaj. Keď sme sa jej pýtali, či vie, ako ide kôň, zdvihla malý prsteň a do vzduchu nakreslila tlačene L:

- Takto a takto.

Šach sa ale naučila hrať rýchlo, vážne. Po čase sme zistili, že to robí fakt dobre.

– Tá na to naozaj má, – vysvetľoval tréner jej otcovi. – Keď hráme šach a vysvetľujem ťahy, vyvaľuje na mňa tie modré okále a potom ma prekvapí takým ťahom... Veď aj dnes dala Patrikovi šuster mat... – pyšne opisuje tréner.

A tá malá sa rozbehne a vletí otcovi do náručia:

– Aj tebe ho dnes dám, tatino, šuster mat, šuster mat...

Je to ešte decko, myslím si, ale všetci sme ju mali radi. Keď hrala šach, menila sa z roztopašnej drndy na ozajstnú hráčku. Vedela rozmýšľať, predpokladať, čítala hru. Medzi ťahmi si párkrát utrela soplík do rukáva a potom pohybovala šachovými figúrkami zarovno s nami. To je fakt.

Najlepšie jej to išlo s koňom a s dámou.

– Koníka mám rada, chcela by som ho mať doma, ale na balkón sa nám nezmesť, – hovorievala, keď ju niekto pochválil za ťah koňom.

– S kráľovnou ti to ide dobre, pretože aj ty si žena a ženy musia držať spolu, – zamudroval tréner.

A ona sa len usmievala a triasla malým blondčavým vrkočom.

Pred majstrovstvami sme trénovali často a tá malá s nami. Chodila na šach iba pár mesiacov, no tréner ju pokusne zapísal do kategórie najmenších. Vraj uvidí, vraj jej verí. Veci jej trpezlivo vysvetľoval a ona zasa brala šach ako hru, ktorá je pre potešenie, z výhier či prehier si ťažkú hlavu nerobila.

– Dávaj pozor, dám ti šach, – upozornil ju niekto na tréningu.

– Ja viééém, – zaspievala a už behala modrými veľkými očkami po šachovnici.

Ak jej vyhodili strelca alebo vežu, nebývala taká smutná, ako keď prišla o koníka. Dáme zasa verila a tešila sa, že je na šachovnici pohyblivejšia ako ostatné figúrky.

– Ten kráľ je chudák, – hovorila, – treba ho chrániť ako bábätko. Dáma môže lietať, kde len chce, a on len trčí doma a čaká.

– Je v hre najdôležitejší, nemôže ísť do každého boja, lebo keď padne kráľ, padne kráľovstvo.

– Ja viééem, preto ho chránim koníkom. Aj kráľovná mu je nablízku, – hovorí a vyhodí mi kráľovnou vežu.

Do čerta, nechám sa tu od tej malej zabávať a nesledujem hru! Potom si so mnou robí, čo chce. Do kelu!

Majstrovstvá boli pre nás pocta, nedostal sa tam každý, ale ja, veľký šachista a dlhoročný mozog družstva, ja áno. Pre hráčov do osem rokov bola zvláštna sekcia. Naši krpci mali aké-také šance, lebo boli medzi nimi chlapci, ktorí trénovali už tretí rok. Ale malá trénovala len pár mesiacov. Keďže bola baba, zachraňovala troch krpcov, ktorí by bez nej nemohli nastúpiť do súťaže. Jednoducho, baba v tíme musí byť a basta! Tých niekoľko báb, ktoré tu boli, na všetky tímy nestačili.

Na takom šachovom turnaji to je ako na trhu, kde sa stretnú všetci nemí. Je tu veľa stolov, ale krik žiadny. Vyžrebujes si svojho súpera a ticho pozeráš na šachovnicu. Cvak-cvak, udieraš do hodín po každom ťahu. Vyhráš, prehráš, remízujes, trochu sa narovnáš a sadneš si k šachovnici s druhým... a tak stále dokola. Kto nezažil, neuverí, ako po každom takomto dni bolí celé telo. Okolo teba v tichosti pochodujú zízači. Sú to všelijakí návštevníci, tréneri cudzích družstiev, rodičia detí, hráči, rozhodcovia. Dosť to otravuje. Na tréningu takých pošleš do kelu, ale tu to musíš trpieť.

Nedarí sa, nedarí, znervózňujú ma tí obkúkači... druhá partia zas nanič!

– Pokoj, len pokoj, – šepká mi tréner. Vidí moje netrpezlivé ťahy a obidvom nám je jasné, že dnes to nedám.

Tréner je však akýsi rozjarený. Chodí od stola k stou, ticho prikyvuje a porovnáva tabuľky na stojane. Otec tej malej s ním potichu debatuje, lietajú prstom po riadkoch a vzrušene komunikujú. Malá boduje. Malá to dáva. To ma podrž, malá bojuje o medailu, o tretie miesto! Jedna výhra a máme medailu. To fakt? Jedna výhra!

Malá sedí za stolom s poslednou hráčkou, favoritkou.

– Očakáva sa, že toto bude víťazka malých dievčat, – upozornil

ma na to dievča hneď pri príchode tréner. – Jej otec trénuje šach, rozprával som sa s ním, ten inú možnosť ani nepripúšťa, len to, že jeho dcéra bude favorit, – precedí zvýšeným hlasom tréner, ale z tabuliek je jasné, že dnes jeho dievča nemá šťastný deň.

Malé dievčinka, o ktorej sa rozprávame, je od tej našej trošku staršia. Krátke vlásky spôsobili, že vyzerá ako chlapec v sukni. Otec stojí za jej chrbtom a strieľa očami pri každej partii. Je nervózny. Uniklo im už prvé a druhé miesto, no nie je zvyknutý odchádzať bez medaily. Teraz sleduje hru, ktorá rozhodne, kto bude tretí.

Naša malá má hru vyhratú, je to evidentné. Tréner sa usmieva, v hre je jej koník a aj dáma, jej figúrky, s ktorými takticky zvláda veľa.

– Tri ťahy a máme medailistku, – usmieva sa tréner s otcom našej malej.

Ale ona sedí a vystrašene hľadá na svoju súperku. Sleduje, ako jej na šachovnicu dopadla slza. Jedna. Druhá. Otec malej favoritky sa mračí a pohľadom hovorí: ak nevyhráš, u mňa končíš! Utrie si slzu a hrá. Ruky sa jej trasú a jej otec zatína päsť, syčí ako had. Malá pozrie na svojho otca, ktorý stojí s trénerom na druhej strane. Číta im v očiach radosť, povzbudenie, nádej. Potom znova hľadá na súperku, na jej rukáv mokrý od slz, oči červené.

– Zbije ma, – šepká dievča, keď sa jej otec otočí na chvíľu na druhú stranu.

A už je zasa pri nej, nervózne zatína päsť za chrbtom. Naša malá hľadá na otca i trénera, na ich tváre a nadšenie a hneď zasa na to nešťastné stvorenie pred sebou. Už to takmer vyhrala, dva ťahy a...

V aute nám všetkým radostne ukazuje diplom.

– Pozrite, pozrite, čo som dostala. Toto a ešte aj tričko, – radostne sa pýši chalanom.

– Áno, máš, ale je to štvrté miesto, prečo si to spravila? – nechápavo pozerá na ňu jej otec. Doteraz s trénerom mlčali, nevedeli si vysvetliť, čo sa to stalo.

– Povieš mi, čo sa stalo? Ty si ju nechala vyhrať, že?

Malá kývne hlavou.

– Ale prečo? Veď by si dostala tú peknú medailu, čo má ona. Mala by si tretie miesto, vieš, čo to je?

Malá mykla plecami a sklopila oči.

– Prečo si to spravila? – zmiernuje prísny otcov tón vždy trpezlivý tréner. V jeho hlase však cítim smútok, prehra jeho šachistov je aj jeho prehra.

– Keď on by ju zbil. Jej otec, – vyjachtala.

– Preto si ju nechala vyhrať na majstrovstvách? – hlasno skríkol jej otec a búchal si do čela.

– No áno, aby ju nezbil a aby už neplakala, – vysvetľovala malá.

Do jej očí sme všetci zaborili tie svoje. Boli to pohľady – samé otázky, prekvapenie, ba aj zlosť. To hádam ani nemôže byť pravda!

– Ona už potom neplakala, – zasvietili jej modré očká a z tašky vytiahla tričko, na ktorom mala vytlačené logo majstrovstiev s koníkom a s dámou. Pohladkala ho a povedala:

– Pekné je, pravda, tatino?

Cesta domov bola tichá. Viezli sme si diplomy za účasť a na sedadle vzadu sa s nami viezlo spiace blondávé dievčatko.

Taška jej v spánku vypadla z ruky

a mne sa zdalo, že v tom tichu

počujem tlčť ozajstné srdce

malej šachovej dámy.

A predsa leziem po stromoch

Matúš ležal v posteli a zrak upieral na strop nemocničnej izby. Vonku pražilo slnko, prázdniny pred dvermi... A on? V nemocnici po autonehode, ktorú nezapríčinil nikto z jeho rodiny. Otca prepustili pred tromi týždňami. Ten dopadol najlepšie, iba škrabance a odreniny. Mamu prepustili pred dvoma týždňami so zlomenou nohou. Ale on dopadol najhoršie. Prečo? Túto otázku si kládol často a vždy zostala nezodpovedaná.

Ošetrojúci lekár vošiel do izby a potichu zatvoril za sebou dvere. Myslel si, že Matúš spí. Nespál. Otočil hlavu smerom k lekárovi s nezodpovedanou otázkou na perách. Prečo? Lekár veľmi rýchlo prečítal z chlapcových očí otázku.

– Matúš, si veľký a rozumný chlapec. Nechcem ti dávať zbytočnú nádej, ale možno časom, po roku, po dvoch... Zatiaľ však budú tvojimi nohami kolesá vozíka. Radšej ti to poviem otvorene, s rodičmi som už hovoril, – vážil lekár každé slovo.

Trinášročným chlapcom to poriadne zalomcovalo. Stále v niečo dúfal, v niečo, čo zázrakom zmení jeho zdravotný stav. Veď on chce predsa s chalanmi hrať futbal, behať po lúke, liezť po ich veľkom orechu. Ako má povedať Samovi, Igorovi, Tomášovi a Ďurovi, že on nemôže nič? Ako ho takého prijmu medzi seba? Znova a znova mu to vírilo hlavou.

Rodičia veľmi ťažko znášali, že ich syn takto dopadol. Športovec skončil na vozíku. Snažili sa pre neho urobiť maximum, ale nie vždy

sa to stretlo s Matúšovým pochopením. Ani prehnaná starostlivosť nebola v tomto prípade na mieste.

Druhý prázdninový týždeň ho priviezli domov. Otec musel urobiť úpravy, aby sa Matúš mohol voľne pohybovať na vozíku. Pomaly si zvykal na nový život. Na život na vozíku. Po návrate z nemocnice znášal svoj zdravotný stav oveľa lepšie, ako si rodičia predstavovali.

Netrvalo dlho a k Zacharovcom sa dovalila tlupa chalanov. Tomáš, Igor, Samo a Ďuro civeli na Matúša ako na prírodný úkaz. Niežeby ešte nikoho nevideli na vozíku, ale svojho najlepšieho kamoša... To nevedeli prijať. Matúš zbadal, ako vyjavene sa na neho pozerajú. Rýchlo a vtipne ich razom dobehol.

– Hej, banda, čo civiete ako vyorané myši? Som to ja, len troška vylepšený kolesami.

Matúšova mama sa potichu rozplakala, nečakala takúto reakciu od svojho syna, ktorý si vystrelil sám zo seba. Chalani sa hneď prestali správať strojene a celkom im odľahlo. Nevedeli, ako bude Matúš reagovať, či ich rovno nevyhodí od dverí. Veď oni môžu všetko a on nič. Presne to isté si myslel Matúš. Len v opačnom poradí. Často na to myslel. Chalani ho zobrali medzi seba. Neprekázalo im, že je na vozíku. Bol jedným z nich či na nohách, alebo na kolesách. Sú partia, nerozlučná päťka.

Matúš prežil svoje najkrajšie prázdniny, i keď na vozíku. S chalani sa navysťovali malých zbojníctiev až-až. Nikto sa na nich nehneval, nikto ich nekarhal, boli to iba malé chlapčenské neplechty. Matúšovi rodičia boli úplne bez seba, keď videli syna v spoločnosti svojich kamošov. Čas bežal a škola sa nezadržiateľne blížila. Nič sa nezmenilo okrem toho, že pán školník Straka na školské schody umiestnil dva plechy, ktoré presne vyhovovali kolesám Matúšovho vozíka. Ostatné zostalo po starom. Pani učiteľka Jamnická spolok chalanov nenazývala inak ako päťka a jeden vozík. Bolo to vskutku dojemné, ako sa o Matúša starali a pomáhali mu. Aj triedny kolektív sa viac stmelil.

Rok preletel ako raketa vystrelená na mesiac a bol tu máj. Krásne, slnečno a u Zacharovcov nadmieru veselo. Presne v deň, keď mal

Matúš štrnásť rokov, narodila sa mu sestra Anička. Dostal ju ako darček, zažartoval otec, ktorý bol v siedmom nebi.

– Ocko, suprový darček, fakt mi viac netreba. Zapriahnete kočík za môj vozík a ja Aničku povožím po celej dedine, – plánoval s úsmevom Matúš.

– Matúško, to nie je Ďuro, Samo, Igor alebo Tomáš na bicykli, ako si ich vozieval. Je to celkom malé bábätko! – zahriakla ho starká a sprisahanecky žmurkla.

– Ale, starká, čo som na hlavu, veď mám ešte aký-taký rozum, nie?! – aj Matúš žmurkol.

– Asi nie! – dokončil slovný ping-pong starký, hoci vôbec nevedel, o čom sa rozprávajú.

– Jožko, to si celý ty! – zahriakla ho starká.

Napokon sa všetci štyria schuti rozosmiali.

Mamička po príchode z nemocnice vystrojila Matúšovi parádnu oslavu pre ich slávnú päťku a vozík. Chalani dlho rozmýšľali, čo Matúšovi darujú alebo čo pre neho vyrobia. Aj sa ho pýtali, no ten len krútil hlavou:

– Už som vám vrel, čo by som chcel.

Chalani iba nemo so strachom v očiach na seba pozerali.

– Matúš, to nemyslíš vážne. Zbláznil si sa, čo keď ti ublížime? Vaši nás strieskajú, ani okom nemihnú. Matúš, vymysli si niečo iné, – prehovárali ho spoločne, až takmer kľáčali na kolenách a prosíkali.

– Nie, nie ste predsa baby! Dokážeme to, ja vám pomôžem, uvidíte, – nedal sa odbiť Matúš.

Chalanom neostávalo nič iné, len Matúšovi sľúbiť, že jeho želanie splnia aj za cenu výprasku. Všetko si dôkladne premysleli. Ďuro tajne zobral bratovi horolezecké lano, istenie so skobami a ešte iné potrebné a možno aj prepotrebné veci. Ráno, keď Ivan odišiel do mesta, všetko nahádzal do ruksaku a upaľoval k Zacharovcom. Dohoda znela: ráno o deviatej. Matúš vedel, že v tom čase mamina kŕmi Aničku, čiže sa od nej nepohne. Ocko mal byť v práci, aj keď bola sobota. Náhle však zostal doma, lebo musel odviezť starkého na po-

Anna Triana

hotovosť. Starká volala, že ho znova chytili kríže. No a to znamenalo, že vlastne nebude doma. Vzduch čistý.

Chalani sa potichu cez záhradu dostali k Matúšovi do dvora. Ten ich čakal a od radosti sa vyškieral proti májovému slniečku.

– Tak poďme na to, Anička sa napcháva, – vydával povely Matúš.

Igor dotlačil vozík takmer pod strom. Ďuro vyliezol na orech a cez najsilnejší konár prehodil lano a pripevnil niečo, čo sa nápadne podobalo na kladku, druhý koniec spustil k Matúšovi. Ostatní mu navliekli cez nohy a pás istenie. Všetko zabezpečili tak, ako ich učil horolezec Ivan. Mohli začať.

V slnečné sobotné dopoludnie bolo zo záhrady počuť:

– Uf, ťahaj, ťahaj! Do čerta, to je ťarcha! Matúš, čo si zo železa? Ešte kúsok, už bude na konári! Fuj, uf, no, no, supeer!!!

To už mamička nevydržala a vyzrela z otvoreného obloka. Pohľad, ktorý sa jej naskytol, bol na šľaktrafenie: Matúš sedel na konári na ich orechu a chalani pod stromom sa objímali a vyskakovali od radosti, že to predsa len dokázali. Vybehla na dvor a kričala, až jej hlas preskakoval do vysokej fistuly:

– Úplne ste sa zbláznili? Ja vás...

Do dvora vchádzal ocko. S otvorenými ústami vystúpil z auta a rýchlym krokom vyštartoval k hlúčiku chalanov. V tej chvíli akoby im nohy vrástli do zeme. Od strachu sa nedokázali ani pohnúť. Blížila sa sodoma a gomora v podobe šokovanej mamičky. Prvý precitol ocko a v poslednej chvíli priskočil k mamičke, ktorá už naťahovala ruky k Igorovým vlasom, a tak mu zachránil hustú šticu od skalpovania.

– Zuzka, pokoj, neboj sa! Matúš je v poriadku! Upokoj sa, sadni si tu na lavičku. Ja to s chlapcami vyriešim. Upokoj sa, dobre?

Mamička už bola v dostatočne bezpečnej vzdialenosti od chalanov. Od nej im už nehrozilo žiadne nebezpečenstvo, očakávali hromy a blesky iba od ocka. Chalani sa aj chceli pustiť do behu, ale nešlo to. Čím viac sa ocko približoval, tým viac sa mu tvár vyjasňovala, až mu na nej zažiaril veselý úsmev od ucha k uchu. V tom momente „horolezecká päťka“ bez vozíka vedela, že je dobre.